

KÜRESELLEŞME, KRİZ VE ULUS DEVLETİN ROLÜ

Dr. A. Haşim KÖSE
A. Ü. S. B. F. Öğretim Üyesi

Bizim bu durumda uymamız gereken iki tane temel aksımız var. Bir, kendi içimizde zamanı nasıl paylaşacağız. İki, ana zaman bloğuna nasıl uyacağız. Bu sempozyumda bizim Ahmet'le ortak iki tane sunuşumuz olacak ve doğrusu her iki sunuşu da ortak paylaşmak istedik. Zamanı da konuşmanın mantığına göre kendi içerisinde ayarlamaya çalışacağız, ama 20 dakikaya uyacağız.

Bizden önceki konuşmacıların aslında bize ciddi bir temel oluşturduğunu söylemek istiyorum, çünkü onlar temel üç kurumunun şu anki ulus devletler üzerindeki sınırlamalarını ortaya koydular. AB de bizim kendi gündemimizde çok önemli. Ayrıca da çok büyük bir dünya bloğu. Biz müsaade ederseniz biraz daha soyut bir alandan geleceğiz. Yani sosyal bilim küreselleşmeyi nasıl kavramsallaştırıyor ve bunun kritik sonuçları ne olabilir. Yani algılayış, pratiği nasıl yönlendiriyor. Bunun üzerine konuşmamıza kuracağız ve egemen küreselleşme tezi üzerinden hareket edeceğiz. Onun dünyayı algılayışını, ulus devlete biçtiği rol ve bu rolün bir kriz süreci içerisindeki konumlanışı. Ben aslında son söyleyeceğimizi, baştan söyleyeyim. Küreselleşmeyi bir pratik durum, bir olgusal durumdan ayrıştırarak, yani yaşadığımız, küreselleşme olarak adlandırdığımız bütün gelişmeleri bir tarafa bırakıp, bir kavram, bir söylem olarak aldığımızda, bu söylemin, aslında bugün yaşadığımız krizin söylemi olduğunu söylemek istiyorum. Dünya ekonomisinin krizine referans olarak 1970'leri işaret etmek istiyorum. Bunu Ahmet konuşmamızın ikinci bölümünde açmaya çalışacak.

Şimdi şu uyarıyı yaparak, ben genel çerçeve çizmek istiyorum. O kadar çok kullanılan bir kavram oldu ki bu. Gerek akademik çevrelerde, gerek popüler kültür içerisinde ve o kadar farklı anlamlarda kullanıldı ki, hiçleşmeye başladı. Her şeyi anlatan bir kavram, doğal olarak hiçleşir. Bizim onu yeniden adlandırmamız lazım. Küreselleşme gerçekten nedir? Burada egemen pozisyon, olgusal bir yerden hareket ediyor. Bir gözleme işaret ediyor. Gözlem, teknoterminist ya da ekonomist. Teknoterminist bize şunu hatırlatıyor: Dünyada teknoloji değişti, bilgi süreçleri hızlandı, hayat fizik olarak daraldı ve küçüldü. Artık dünya eskisinden daha küçük bir dünya. Ekodeterminist, dünyada mal ve sermaye hareketleri çok hızlaştı, ulusal devletler arasındaki bağlantılar daha fazla arttı, artık o yüzden dünya bir sanki yerküre ekonomisi haline geldi.

Şimdi bunlar hakikaten doğru gözlemler. Ama küreselleşmeyi adlandıracak, ona pratik bir zemin olarak yeterli bir pozisyon sağlayacaksa, o zaman biz insanlık tarihinin her aşamasında küreselleşmeyi, o tarihin insanları için yeniden tanımlayabiliriz. Yani yüzyıl önceki insanlık durumunu, 200 yıl önceki insanlık durumunu, yine küresel bir ilişki olarak anlatabiliriz. Tarzları ve bileşim biçimleri farklı olabilir.

Şimdi müsaade ederseniz, bu insanlık durumuna, insanlık durumu olarak altını çizdiğim duruma da bir tanım yapmak istedim. Sosyal bilimci tanımlardan hareket

ediyor. Yani insanlık tarihini tek bir bütün olarak, tarih olarak anlatırsak, kuşkusuz öyle ama onu kategorilere ayırmazsak, o zaman arkasındaki temel varoluş formlarını yokederiz.

Şimdi küreselleşme olarak sosyal bilimin işaret ettiği tarih, aslında kapitalizmin tarihi. İnsanlık kapitalizmle daha fazla hızlanarak yakınlaşmaya başladı. Bugünkü küreselleşmenin egemen söylemi, tarihsiz bir söylem içerisinde kendini kuruyor. Tarihi yok söylemin, bugünü anlatıyor. Bugünü anlattığı için de, her ne olursa olgusal bir şey olarak gözlemlenmeye başlıyor. Olgusal bir gerçek. Bizim vazgeçemeyeceğimiz, bizi çevreleyen ve bizim üzerimizde tahakküm kuran bir gerçek olarak pozisyonunu kurmaya başlıyor. Ve bu pozisyon üzerinden de aslında bir de tehdit oluşturuyor. O tehdit de şu: Gerçek olan, yani küresel olan ulusal ekonomiler üzerinde de öncesinden daha farklı bir pozisyon kuruyor, ulusal ekonomilerin varlık biçimlerini tehdit etmeye başlıyor. Ulusal ekonomiyi artık ortadan kaldırıyor. Aslında ortalıkta bir küresel ekonomi var, bir küresel varoluş biçimi var, bunun hukuku ve bir iktidarı var ve bu hukuk ve iktidar bileşeni, ulusal ekonomilerin pozisyonlarını geçmiştekinden farklı bir şekilde hiçleştiriyor. Onları daha edilgen, daha işlevsiz hale getiriyor. Küreselleşmenin bugünkü söyleminin içerisinde ve bizim daha sonra kriz olarak adlandıracağımız söylemin içerisindeki en önemli pozisyonu bu bence. Ulusal devlet artık iflas etmiştir. Küresel hukuk, küresel ekonomi, egemen bir formdur. -Tabii biz buna karşı duracağız, salondan birtakım sesler duyuyorum- bu pozisyonu öncelikle belirtmek istiyorum.

Şimdi karşı pozisyon, yani bu egemen pozisyona karşı savlar da iki ana blokta şekilleniyor aslında. Bir tanesi yine olgusal bir yerde, ama negatif gözlemden hareket ediyor. Mesela şunu söylüyor: Küreselleşmenin ana hipotezlerinden bir tanesinin, diyelim ki dünya ticaretinin, dünya sermaye hareketlerinin artışı hipotezini reddediyor. Bunun Birinci Dünya Savaşı öncesindeki dünya ekonomisindeki hareketlerden daha az olduğunu söylemeye ve kanıtlamaya yöneliyor. Ya da dünyanın sermaye ve mal akımları üzerinde uluslar üstü şirketlerin tahakkümünün olmadığını, halen şirketlerin ulusal şirketler olduğunu ispatlamaya çalışıyor. Yani uluslararası ticaret, aslında kimliksiz ultra şirketler aracılığıyla değil, yine bir ulusa ait olan şirketler aracılığıyla sürdürülmektedir ve böylece zaten ulus devlet pozisyonu, en azından merkezde vardır. Bu karşı gözlemi negatif gözlem olarak adlandırıyoruz, çoğaltmak çok mümkün. Ama başka bir karşı duruşsa, söyleme daha analitik bir yerden giriyor ki, biz şimdi bugün onu yapmaya çalışacağız ya da ona sadık kalacağız. O da şunu söylüyor: (Benim başlangıçta yapmaya çalıştığım şeyi.) Bir kere bir tarih kavrayışı olmadan, insanlık tarihinin ne durumunu, ne geçmişini anlayabiliriz. Küreselleşme, kapitalizmin olgusudur, kapitalizm varlığından itibaren ulusal devletlerle kurulmuştur ve ulusal devletlerle ilişkilerini değiştirerek, her zaman mutlak ve aynı ilişki formunda değil, değiştirerek yayılmıştır. O zaman iki şey söylüyoruz: Bir, kapitalizm yayılmacıdır, ama yayılmasının arkasında da ulusal devletler vardır, değişen ulusal devletler arasındaki ilişkidir.

Ulusal devletin rolü hakkında bu söylediğim kritik olan küreselleşme tezleriye, bize şunu söylüyor: Bugünkü ulusal devletin rolü, geçmiştekinden aslında pek farklı değildir. Örneğin Üçüncü Dünyada, yani az gelişmiş olan dünyada, geçmişte devlet kalkınmacıysa ve kalkınmacı rolü üstlenmişse, bugünkü devlet de kuralsızlaştırma yani mesela neoliberal akımla şekillenen devletse, kuralsızlaştırma, özelleştirme gibi

çoğaltabileceğimiz politikalarla aslında bu küreselleşme sürecine bir katkı yaratmaktadır ve doğal ve onun en güçlü parçasını oluşturmaktadır.

Şimdi burada şunu söylemek istiyorum: Kapitalizm, bir dünya sistemi ve ulus ekonomiler etrafındaki bir dünya sistemi olarak doğdu, ama bu eşitsiz gelişen bir dünya sistemi de değildi. Onun kendi içerisinde bir iktidarı vardı ve bu iktidar yine sosyal bilimcilerin bir grubu tarafından hegemonya olarak adlandırılıyor. Hegemonya, dünya ekonomisini, dünya siyasasını kontrol eden, en güçlü merkezle ilgili her zaman. Bunun bir sürü ülke karşıtları var. Hollanda'dan başlanıyor, İngiltere'yi gösteriyorlar ve son olarak da ABD'yi gösteriyorlar. Ulusal devletlerin, hegemonyası olan bir dünya kapitalist sistemi içerisindeki varlığıyla, hegemonyanın kriziyle ya da hegemonyanın sağlıklı işlemesiyle anlamlıdır. Eğer hegemonya sağlıklı işliyorsa, arkadaşlar lütfen şeyi düşünün, ulusal devlet ne zaman çıktı? Yani Üçüncü Dünyada, mesela az gelişmiş dünyanın devlet yapılanmalarına ulaştıkları tarihleri hatırlayın, Ahmet bunları bize hatırlatacak. Bu, ya hegemonya krizinde çıktı ya da hegemonyanın düzenli işleyişinde kurallara ulaştı. Şimdi bugün yaşadığımız, benim konuşmamın başında 1970'lerden beri aslında dünya ekonomisi bir krizi yaşıyor diye sınırladığım konuşma, aynı zamanda şunu söylüyor: Dünya ekonomisi, Amerikan hegemonyasının krizini yaşıyor. Bu kriz, gerek ulusal ölçekte, gerek uluslararası ölçekte birtakım yeni düzenlemeler de getiriyor. Ama bu bir şeyi işlevsel hale getirmiyor. Devlete de yine düzenlemeler getiriyor. Devlet, kendi bulunduğu toplumda, Latin Amerika'da başka bir devlet formuyla, Türkiye'de başka bir devlet formuyla, toplumunu, mal üretim süreçlerini, hukukunu, aklımıza gelebilecek bütün ekonomik, toplumsal, iktidar ilişkilerini, bu küresel talebe göre yeniden şekillenen ve toplumuna bu talepleri gönderen bir üst kurul olarak duruyor. O zaman şöyle bir şey diyebiliriz: Devlet bu süreçten hem etkileniyor, hem onun nesnesi oluyor, hem de toplumu dönüştürecek bir kurum olarak varlığını hala sürdürüyor.